

<https://jhr.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Historical Researches

E-ISSN: 2476-3306

Document Type: Research Paper

Vol. 14, Issue 3, No.55, Autumn 2022, pp

Received: 30/01/2022

Accepted: 17/04/2022

The Transformation of the Political Discourse of the Fourth National Front from Constitutionalism to Republicanism

Mohammad Hossein Ayoubian*
Hojjat Fallah Tootkar**
Abdolrafie Rahimi***

Abstract

Although after the uprising of June 6th, 1963 republican tendencies, influenced by the first National Front of Iran under the leadership of Dr. Hossein Fatemi, were seen among some members of the National Front of Iran, such as Abolhassan Bani Sadr and Dariush Forouhar, the dominant discourse of the Fourth National Front from its establishment in 1977 until the last few months of the Pahlavi regime in 1979 revolution, this discourse moved toward republicanism and overthrow. To understand this process, we directly interpreted the statements, speeches of the leaders, and the articles of the publication of the National Front organization using the textual discourse analysis method. In this method, the parameters related to the discourses of legalism, revolution, overthrow, republicanism, constitutionalism, etc. have been explored. Based on the results, this change in the discourse of the National Front took place gradually, and the National Front of Iran evolved from an intra-governmental opposition to a group opposed to the establishment of the regime, with a three-point declaration in Paris in November 1978. However, some contradictions can be seen in the discourse of

* PhD Candidate of History, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

** Associate Professor of History, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran
(Corresponding author) H.fallah1347@gmail.com

*** Associate Professor of History, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

the National Front during this period, which is mostly due to political and partisan interests.

Introduction

The Fourth National Front was one of the groups present during the Islamic Revolution that, like its predecessors (i.e. the First to Third National Fronts) and unlike some other extremist currents, did not have a revolutionary attitude and method, and all of its struggles were committed within the framework of the constitution of the time until a few months before the Islamic Revolution.

Over time, however, its discourse and commitment to the constitutional monarchy changed. This change in discourse is considered the result of the signed three-point statement by the leader of the National Front, Karim Sanjabi, and Ayatollah Khomeini, the leader of the staunch opponents of the regime, after their meeting in Paris on November 5, 1978.

The question, however, is whether this shift in the National Front discourse from constitutionalism to overthrow and the tendency towards republicanism occurred immediately after the meeting in Paris. Did all the real and legal (juridical) agents and members of the National Front at the time abandon constitutionalism and become republicans? The present study hypothesizes that this change took shape slowly over the course of a few months and manifested itself in the Paris Declaration.

The most important studies close to the subject of this study are two separate articles by Dr. Alireza Mollai Tavani and Ms. Farideh Bavarian, which have studied the relationship between the National Front and the revolutionary religious movement in two separate periods, from its establishment up to the Paris Declaration and then to the Islamic Revolution. Their titles are respectively: "A Study of the National Front's association with the Islamic Revolution from open political space to meeting with Imam Khomeini" and "An Analysis of Political Behavior of the 4th National Front in Developments Resulting in the Victory of Islamic Revolution (November to February 1978)".

However, the purpose of the authors of the current study is to examine this discourse change and the circumstances around its occurrence differently by using the study of the discourse of the group leaders, official statements, and announcements of the Front and of course their official organization (the National Front newsletter), from the manifestation of its three main leaders (Karim Sanjabi, Shapur Bakhtiar, and Dariush Forouhar) on June 12, 1977, until the fall of the monarchy and the victory of the Islamic Revolution on February 11, 1979.

Materials and Methods

The method of this research is the direct interpretation of the statements, speeches of the leaders, and the articles of the publication of the organization of the National Front by the method of textual discourse analysis. In this method, the parameters related to the discourses of legalism, revolution, overthrow, republicanism, constitutionalism, etc. have been explored.

Discussion of Results and Conclusions

Based on the study of how the position of the Fourth National Front changed, we conclude that the transformation of the discourse of the Fourth National Front from 'constitution and democracy' to 'Islamic Revolution' This gradual change can be seen in all three parts of the study (the statements of the National Front, the speeches of the leaders of the National Front, and the publication of the newsletter of the National Front).

The constant policy of the nationalist current in Iran was to defend the full implementation of the constitution and constitutionalism, but in a situation where the legitimacy of this constitution in the public sphere was decreasing day by day, the National Front also decided to coordinate itself with the events of the time. This was in order to keep up with the developments and provide a foothold in the post-revolution era.

However, it was not easy to predict the course of events. Considering that their positions had changed since November 1978, being cautious and the use of ambiguous and multi-interpretable words in their discourse are abundant.

Keywords:

National Front, Islamic Revolution, Reforms, Overthrow, Discourse.

References

a) Books

1. Abrahamian, E. (1998). *Iran between two revolutions*. Translated by Ahmad Golmohammadi and Mohammad Ebrahim Fattahi. Tehran: Nei Publication.
2. Agheli, B. (1993). *Chronology of Iran from constitutional to Islamic Revolution*. Tehran: Goftar Publication.
3. Aliannezhad, M. B. (2005). *Chronology of the Islamic Revolution Vol. 9*. Tehran: Soure Mehr Publication.
4. Aliannezhad, M. B. (2014a). *Chronology of the Islamic Revolution Vol. 12*. Tehran: Soure Mehr Publication.
5. Aliannezhad, M. B. (2014b). *Chronology of the Islamic Revolution Vol. 14*. Tehran: Soure Mehr Publication.
6. Anonymous (1989) *Phrases from the history of the revolution according to Savak and American documents*. Tehran: Ministry of Intelligence.
7. Baghi, E. (2002). *A survey of The Iranian Revolution*. Tehran: Sarayi Publication.
8. Bakhtiar, Sh. (1982). *Ma Fidelite*. Paris. Albin Michael.
9. Banisadr, A. (2001). *Experience lessons*. Berlin: Iranian Association for the Study and Research of Oral History.
10. Bavarian, F. (2013). *Interaction of the National Front with the Islamic Movement of Iran*. Tehran: Amir Kabir Publication.
11. Bazargan, M. (1984). *The Iranian Revolution in two movements*. (n.p).
12. Houshang Mahdavi, A. (1993). *The Iranian Revolution as narrated by BBC Radio*. Tehran: Tarhe No Publication.
13. Nejati, Gh. (1992). *Twenty-five years of Iranian political history*. Tehran: Rasa Publication.
14. Sabeti, P. (2012). *In the net of events*. By Erfan Qaneei Fard. Los Angeles: Kitab Corp.
15. Sanjabi, K. (1989). *Hopes and despairs*. London: Jebhe Mellione Iran.
16. Samadipour, S. (2009). *National front of Iran*. Tehran: Islamic Revolution Documentation Center.
17. Shifteh, N. (1985). *Life and political struggles of Dr. Hossein Fatemi*. Tehran: Aftabe Haghghat Publication.
18. Stempel, J. D. (1998). *Inside the Iranian Revolution*. Translated by Manuchehr Shojaei. Tehran: Rasa Publication.
19. The Bureau for the Islamic Revolution Literature (1998). *Chronology of the Islamic Revolution Vol. 2 & 4*. Tehran: Soure Mehr Publication.
20. The Bureau for the Islamic Revolution Literature (1999). *Chronology of the Islamic Revolution Vol. 6*. Tehran: Soure Mehr Publication.
21. The Bureau for the Islamic Revolution Literature (2000). *Chronology of the Islamic Revolution Vol. 7*. Tehran: Soure Mehr Publication.
22. The Bureau for the Islamic Revolution Literature (2004). *Chronology of the Islamic Revolution Vol. 8*. Tehran: Soure Mehr Publication.
23. Zibakalam, S. (1993). *Introduction to the Islamic Revolution*. Tehran: Rozaneh Publication.

b) Newspapers

24. Andisheye Pooya Newspaper. December 2018 & January 2019. NO 55.
25. Ayandegan. 25 October 1978. NO 3249.
26. Etelaat Newspaper. 2 September 1978. NO 15701.
27. Etelaat Newspaper. 28 October 1978. NO 15743.
28. Etelaat Newspaper. 30 October 1978. NO 15746.
29. Etelaat Newspaper. 7 January 1979. NO 15753.
30. Etelaat Newspaper. 9 January 1979. NO 15756.
31. Khabarname Jebhe Melli Iran. June 1977. NO.51

32. Khabarname Jebhe Melli Iran. July 1977. NO 6
33. Khabarname Etehede Niroohaye Jebheye Melli. February 1978. NO 1.
34. Khabarname Etehade Niroohaye Jebheye Melli. 5 March 1978. Special NO.
35. Khabarname Etehade Niroohaye Jebheye Melli. 11 March 1978. NO 4.
36. Khabarname Etehade Niroohaye Jebheye Melli. 9 April 1978. Special NO.
37. Khabarname Etehade Niroohaye Jebheye Melli. 19 April 1978. NO 7.
38. Khabarname Etehade Niroohaye Jebheye Melli. 10 May 1978. NO 9.
39. Khabarname Etehade Niroohaye Jebheye Melli. 1 July 1978. NO 14.
40. Khabarname Jebheye Melli. 21 August 1978. NO 19.
41. Khabarname Jebheye Melli. 1 September 1978. NO 27.
42. Khabarname Jebheye Melli. 9 October 1978. Serial NO 3.
43. Khabarname Jebheye Melli. 30 November 1978. NO 29.
44. Khabarname Jebheye Melli. 15 December 1978. NO 26.
45. Khabarname Jebheye Melli. 3 January 1979. NO 56.
46. Khabarname Jebheye Melli. 13 January 1979. NO 64.
47. Keyhan Newspaper. 31 October 1978. NO 10602.
48. Keyhan Newspaper. 2 November 1978.
49. Keyhan Newspaper. 5 November 1978. NO 10604.
50. Keyhan Newspaper. 28 January 1979. NO 10623.
51. Rastakhiz Newspaper. 23 October 1978. NO 1044.

c) Internet

52. www.enghelabe-eslami.com/tarikhi.html

فصل نامه پژوهش های تاریخی
معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه اصفهان
سال پنجاه و هشتم، دوره جدید، سال چهاردهم
شماره سوم (پیاپی ۵۵)، پاییز ۱۴۰۱، ص ۹۲ - ۷۵
تاریخ وصول: ۱۴۰۰/۱۱/۱۰، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱/۲۸
Doi: [10.22108/JHR.2022.132375.2316](https://doi.org/10.22108/JHR.2022.132375.2316)

مقاله پژوهشی

تحول گفتمان جبهه ملی چهارم از مشروطه خواهی به جمهوری خواهی

محمدحسین ایوبیان* - حجت فلاح توتکار** - عبدالرفیع رحیمی***

* دانشجوی دکتری گروه تاریخ ایران پس از اسلام، دانشگاه بین المللی امام خمینی، قزوین، ایران kasra.farhad15@gmail.com
** دانشیار گروه تاریخ، دانشگاه بین المللی امام خمینی، قزوین، ایران (نویسنده مسئول) h.fallah1347@gmail.com
*** دانشیار گروه تاریخ، دانشگاه بین المللی امام خمینی، قزوین، ایران aghabeigom@yahoo.com

چکیده

اگرچه پس از انحلال جبهه ملی دوم و به ویژه بعد از قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، در برخی نیروهای خارج از کشور جبهه ملی - همچون ابوالحسن بنی صدر و همراهانش - گرایش های جمهوری خواهانه شکل گرفته است که آن نیز وامدار گرایش هایی در جبهه ملی اول، تحت هدایت دکتر حسین فاطمی بود، در نیروهای داخلی نیز افرادی چون داریوش فروهر آن را پذیرا بودند؛ با این حال گفتمان غالب جبهه ملی چهارم از هنگام تأسیس تا چند ماه پایانی حکومت پهلوی «مشروطه خواهی و حمایت از قانون اساسی» بود و در ماه های پایانی منتهی به انقلاب، این گفتمان به سوی جمهوری خواهی حرکت کرد. برای شناخت علل و چگونگی روند این امر، بی واسطه، مواضع گفتاری و شنیداری جبهه ملی (شامل بیانیه ها، سخنان رهبران و مقالات نشریه ارگان جبهه) با روش کتابخانه ای تفسیر شدند. برخلاف تغییر دفعی نظام حاکم بر ایران، این تحول گفتمانی جبهه ملی تدریجی صورت گرفت و از آبان ماه ۱۳۵۷، جبهه ملی از یک اپوزیسیون درون حکومتی به گروه مخالف سرسخت اساس نظام تبدیل می شود. با این حال برخی تضادها نیز در این دوران در گفتمان جبهه ملی مشاهده می شد که بیشتر آنها ناشی از مصلحت های سیاسی و حزبی بود.

واژه های کلیدی: جبهه ملی، انقلاب اسلامی، اصلاحات، براندازی.

* دانشجوی دکتری گروه تاریخ ایران پس از اسلام، دانشگاه بین المللی امام خمینی، قزوین، ایران kasra.farhad15@gmail.com
** دانشیار گروه تاریخ، دانشگاه بین المللی امام خمینی، قزوین، ایران (نویسنده مسئول) h.fallah1347@gmail.com
*** دانشیار گروه تاریخ، دانشگاه بین المللی امام خمینی، قزوین، ایران aghabeigom@yahoo.com

2476-3306/ © 2022 The Authors. Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC-BY-NC-ND 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

 [10.22108/JHR.2022.132375.2316](https://doi.org/10.22108/JHR.2022.132375.2316)

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷، تحولی شگرف را در تاریخ این کشور، اعم از سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی به وجود آورد. در ایجاد این تحول، همه گروه‌های حاضر و فعال در انقلاب به‌نوعی شریک بودند و هریک با توجه به ایدئولوژی‌شان، به سهم خود حرکت انقلاب را به پیش بردند؛ چه آنانی که پس از قیام ۱۵ خرداد، ضدیت خود را با اساس حکومت سلطنت پهلوی اعلام کرده بودند (همچون برخی روشنفکران مذهبی، برخی از روحانیان و گروه‌های چپ‌گرا) و چه آنها که در گذر ایام به این نتیجه رسیدند که آن نظام اصلاح‌ناپذیر است و چاره‌ای جز براندازی آن وجود ندارد (همچون جبهه ملی و نهضت آزادی).

جبهه ملی یکی از این گروه‌های دسته دوم بود. جریان سیاسی‌ای که در ۲۸ آبان ۱۳۵۶ با نام «اتحاد برای نیروهای جبهه ملی» توسط یاران دیرین دکتر مصدق، رهبر معنوی جریان ملی در جبهه‌های اول و دوم و تا حدودی سوم، اعلام موجودیت کرد و در تابستان سال بعد و با بازترشدن فضای سیاسی، به وجود آمدن احزاب و جریانات سیاسی به شکل عیان، نام «جبهه ملی چهارم» را برای خود برگزید تا هم‌راستا بودن خود و ایدئولوژی‌اش را با جبهه‌های قبلی عریان کند. با این حال در طول زمان، جبهه ملی چهارم تفاوت بارز خود را با اسلافش نشان داد و خواسته یا ناخواسته یکی از اصول اساسی مرامنامه جبهه ملی، یعنی پابندی به نظام سلطنت مشروطه را کنار گذاشت.

در میان نسل اول ملی‌گرایان، دکتر حسین فاطمی بود که نخستین بار دم از مخالفت با اساس نظام پادشاهی زد و به‌ویژه در فاصله روزهای ۲۵ تا ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، جمهوری‌خواهی را تبلیغ کرد. پس از انحلال جبهه ملی دوم و به‌ویژه بعد از قیام ۱۵ خرداد

۱۳۴۲ نیز، گرایش‌هایی مبنی بر جمهوری‌خواهی در جریانات ملی ایجاد شد. این گرایش در میان افرادی بیشتر نمایان شد که در خارج از کشور بودند؛ به‌طور مثال، ابوالحسن بنی‌صدر، چهره شاخص روشنفکری خارج از کشور و همفکرانش، گفتمان جمهوری‌خواهی را مطرح کردند.^۱ در دهه ۵۰ و بعد از موج گشایش فضای سیاسی و احیای جبهه ملی نیز، این اندیشه کم و بیش مطرح شد. در میان سران جبهه ملی، داریوش فروهر و حزب او، ملت ایران، بیش از دیگران پذیرای این گفتمان بودند.

با این حال، گفتمان غالب جبهه ملی چهارم تا پاییز ۱۳۵۷ کماکان مشروطه‌خواهی و بازگشت به قانون اساسی بود، تا اینکه بیانیه سه ماده‌ای کریم سنجابی، رهبر جبهه ملی در پاریس و پس از دیدار با آیت‌الله خمینی در روز ۱۴ آبان ۱۳۵۷، نقطه عطفی را در جریان مبارزات آنها رقم زد؛ جایی که رهبر جبهه ملی به‌عنوان نماینده اصلی این گروه، نظام سلطنتی را غیرقانونی دانست و خواستار فرارندوم تعیین نوع حکومت شد. از آن پس، بنیان حرکتی این جریان تغییر یافت و دم از ناسازگاری با رژیم شاه زد. سؤالاتی که مطرح می‌شود آن است که آیا تغییر گفتمان جبهه ملی چهارم از مشروطه‌خواهی به جمهوری‌خواهی به سرعت یک بیانیه رهبر آن در پاریس بود؟ آیا همه عوامل و اعضای حقیقی و حقوقی جبهه در یک‌زمان و به یکباره مشروطه‌خواهی را کنار گذاشتند و جمهوری‌خواه شدند؟ فرضیه مقاله آن است که این تغییر و تحول در گذر چندماه، آرام‌آرام شکل گرفت، تا اینکه در آبان ۱۳۵۷ خود را در قالب بیانیه سه‌ماده‌ای نشان داد.

از مهم‌ترین پژوهش‌های نزدیک به موضوع این مقاله، به دو مقاله جداگانه آقای دکتر علیرضا ملایی توانی و خانم فریده باوریان اشاره می‌شود که روند

۵۹۴؛ زیباکلام، ۱۳۷۲: ۱۹۶-۲۰۰).

در همین راستا، این سه‌تن علی‌رغم خطرات موجود، با توجه به این گشایش نسبی فضا، نامه خود را خطاب به شخص شاه نوشتند و نزد او از اوضاع مملکت شکایت کردند. نویسنده اصلی نامه، مهندس مهدی بازرگان بود که نام او در میان امضاکنندگان قرار نگرفت.^۳ در این نامه همان‌گونه که از مشی جریان ملی انتظار می‌رفت، بازگشت به قانون اساسی، ترک حکومت استبدادی، احیای حقوق ملت، انصراف از حزب واحد (رستاخیز)، آزادی مطبوعات، آزادی زندانیان و تبعیدشدگان سیاسی، تمکین مطلق به اصول مشروطیت، استقرار حکومتی متکی بر اکثریت نمایندگان منتخب از طرف ملت و احترام واقعی به قانون اساسی خواسته شد و راه بازگشت، رشد ایمان و شخصیت فردی و خلاصی از تنگناها دانسته شد (خبرنامه جبهه ملی ایران، خرداد ۱۳۵۶: ش ۵۱، ص ۱۰ و ۱۱).

این اولین بیانیه رسمی، منتسب به افرادی بود که بعدها جبهه ملی چهارم را تأسیس کردند و به‌نوعی سرچشمه شکل‌گیری جبهه ملی چهارم به حساب می‌آیند. چندماه بعد، ۵۶ نفر از شخصیت‌های سیاسی بیانیه‌ای را امضا کردند که غالباً اعضای سابق جبهه ملی بودند. اجرای قانون اساسی، آزاد کردن همه زندانیان سیاسی و بازگشت تبعیدشدگان، خواسته‌های محوری این بیانیه بود (روزشمار انقلاب اسلامی ایران، ۱۳۸۴: ۲۲۵).

کمتر از یک ماه پس از این، «اتحاد نیروهای جبهه ملی» - سازمان جدیدی که در ۲۸ آبان‌ماه ۱۳۵۶ با حضور احزاب ایران، ملت ایران و جامعه سوسیالیست‌های نهضت ملی ایران اعلام موجودیت کرده بود (نجاتی، ۱۳۷۱: ۳۳)، در بیانیه‌ای مفصل خواسته‌های خود را درباره رعایت قانون اساسی تکرار کرد:

ارتباط جبهه ملی را با جریان مذهبی انقلابی، در دو مقطع جداگانه تأسیس تا اعلامیه پاریس و سپس اعلامیه پاریس تا انقلاب اسلامی مطالعه کرده‌اند.^۲ با این حال هدف نگارندگان در این مقاله، بررسی مشاهده روند این تغییر گفتمان و چگونگی رخ دادن آن با روشی متفاوت و استفاده از بررسی گفتمان رهبران این گروه، بیانیه‌ها و اعلامیه‌های رسمی جبهه و البته ارگان رسمی آنها، یعنی خبرنامه جبهه ملی، از زمان نامه سه‌تن از سران اصلی (کریم سنجابی، داریوش فروهر و شاپور بختیار) در ۲۲ خرداد ۱۳۵۶ تا سقوط نظام شاهنشاهی و پیروزی انقلاب در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ است. به همین منظور، سیر تحول گفتمان جبهه ملی به تفکیک و از طریق نمایندگان مستقیم این جبهه (سه رهبر اصلی، بیانیه‌های رسمی و نشریه ارگان جبهه ملی چهارم) بررسی خواهد شد.

۱. بیانیه‌ها

همان‌گونه که در مقدمه ذکر شد، ریشه‌های جبهه ملی چهارم در ۲۲ خرداد ۱۳۵۶ و با نامه سه‌تن از اعضای مشهور جریان ملی‌گرا، یعنی کریم سنجابی، شاپور بختیار و داریوش فروهر شکل گرفت. محمدرضا شاه پهلوی از اواسط سال ۱۳۵۵ و با انتخاب جیمی کارتر به ریاست جمهوری آمریکا، سیاست جدید «فضای باز سیاسی» را برای اولین بار از سال ۱۳۴۲ به شکلی محدود به اجرا گذاشت؛ به‌طور مثال از اواخر سال ۱۳۵۵ و اوایل ۱۳۵۶ به نمایندگان صلیب سرخ جهانی و سازمان عفو بین‌الملل اجازه بازدید از زندان‌های ایران داده شد؛ همچنین رژیم دم از محاکمه متهمان سیاسی در دادگاه‌های عمومی به‌جای دادگاه‌های نظامی زد، تعداد وسیعی از زندانیان سیاسی آزاد شدند و شکنجه از زندان‌ها حذف شد (آبراهامیان، ۱۳۷۷: ۶۱۷-۶۱۹؛ ثابتی، ۲۰۱۲: ۵۹۲-)

منتشر شد، اعلامیه‌های منتسب به جبهه ملی، کماکان تأکید بر حفظ و رعایت قانون اساسی و نقد نقض آن بود؛ برای مثال در آبان، در بیانیه تکذیب خبر دیدار سران جبهه ملی با محمد باهری، وزیر دادگستری منتشره در روزنامه رستاخیز، اساساً زندانیان سیاسی به جهت محکومیت در دادگاه‌های نظامی بی‌گناه دانسته شدند که مخالف با نص صریح قانون اساسی است (رستاخیز، آبان ۱۳۵۷: ش ۱۰۴۴، ص ۱۳).
 ۲۰ آبان ۱۳۵۷، کریم سنجابی و داریوش فروهر، چند روز پس از انتشار بیانیه سه‌ماده‌ای پاریس و هنگام بازگشت به ایران، در حالی که آماده انجام یک کنفرانس مطبوعاتی بودند، بازداشت شدند و اقدام برخلاف سلطنت مشروطه، به‌عنوان جرم آنها اعلام شد. در حالی که به گمان بسیاری (و حتی رژیم پهلوی) و با استناد به مواد بیانیه مذکور، جبهه ملی وارد جریان براندازی رژیم شد، اما شگفت‌آور اینکه در اعلامیه جبهه ملی که در واکنش به بازداشت این دو تن منتشر شد، آنها دولت نظامی را به استناد «قانون اساسی» به رسمیت نشناختند و تشکیل آن را ضد قانون اساسی دانستند (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۷۹: ۴۷۷/۷)؛ این در حالی است که حتی شاپور بختیار که محافظه‌کارترین فرد از رهبران جبهه ملی بود نیز پیش از بازداشت آنها، هدف از نشست خبری را اعلام حمایت از فراندوم تعیین رژیم اعلام کرده بود.^۴ (همان: ۴۶۴؛ فرازهایی از تاریخ انقلاب به روایت اسناد ساواک و آمریکا، ۱۳۶۸: ۲۳۷).

اما شرایط از آذرماه به‌کلی متفاوت شد و در هیچ‌یک از بیانیه‌های جبهه ملی، خبری از واژه «قانون اساسی» نیست. بازگشت به قانون اساسی جای خود را به سرنگونی نظام و استقرار حاکمیت ملی داده بود. جبهه ملی در بیانیه دعوت به راهپیمایی تاسوعا اعلام کرد: «باشد که این روز تاریخی بار دیگر شکوه

خواست کنونی مبارزان نهضت ملی ایران، همچنان که در مشروح ۲۲ خرداد ۱۳۵۶ بیان شده است، ترک حکومت استبدادی، تمکین مطلق به اصول مشروطیت، احیای حقوق ملت، احترام واقعی به قانون اساسی و اعلامیه جهانی حقوق بشر، انصراف از حزب واحد، آزادی مطبوعات و اجتماعات، آزادی زندانیان سیاسی و تبعیدشدگان و استقرار حکومتی است که متکی بر اکثریت نمایندگان منتخب از طرف ملت باشد و خود را بر طبق قانون اساسی، مسئول اداره مملکت بداند (عاقلی، ۱۳۷۲: ۳۳۴).

این تأکید بیانیه‌های جبهه ملی بر لزوم اجرای کامل قانون اساسی مشروطه تا آبان‌ماه ۱۳۵۷ نیز ادامه داشت و این جریان سیاسی، آرمان خود را پایبندی به قانون می‌دانست. جبهه ملی در ۱۵ تیرماه ۵۷، پیشنهاد حزب توده مبنی بر اتحاد همه گروه‌های اپوزیسیون را برای براندازی رژیم رد کرد (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۷۷: ۷۸/۴). این نپذیرفتن را می‌توان در قالب اعتمادناشتن جبهه ملی به حزب توده، به دلیل عملکرد این حزب در دوران دولت دکتر مصدق دانست.

به هر روی در تابستان ۱۳۵۷ جبهه ملی، مواضع انقلابی و ضد رژیم سلطنتی نداشت. در بیانیه جبهه ملی در روز پنجم شهریورماه ۱۳۵۷ به مناسبت روی کار آمدن جعفر شریف‌امامی، پایمال‌شدن «قانون اساسی، این خون‌بهای شهیدان راه آزادی و استقلال ایران» از جرایم شریف‌امامی و اعضای دولتش در سال‌های دیکتاتوری دانسته شد (همان: ۷۶/۲ و ۷۷). در همین بیانیه به‌صراحت، برچیده‌شدن همه نهادهایی که برخلاف قانون اساسی و برای حفظ قدرت ساخته شده است، یکی از شروط پایان‌یافتن بحران سیاسی وقت معرفی شد (باوریان، ۱۳۹۲: ۱۵۷).

در اوایل آبان ۱۳۵۷، همان ماهی که در میانه‌اش بیانیه مشهور سه‌ماده‌ای کریم سنجابی در پاریس

(نجاتی، ۱۳۷۱: ۵۴۹/۲).

آنها جز به سرنگونی رژیم شاهنشاهی رضایت نمی دادند و در واکنش به این رویداد، در بیانیه‌ای با استناد به سخن رهبر انقلاب، اطاعت از این دستگاه را اطاعت از طاغوت دانستند (اطلاعات، ۱۷ دی ۱۳۵۷: ش ۱۵۷۵۳، ص ۲).

۲. رهبران

همان‌گونه که ذکر شد، نامه مشهور ۲۲ خرداد ۱۳۵۶ خطاب به شاه را سه نفر از رهبران جریان ملی گرا یعنی کریم سنجابی، شاپور بختیار و داریوش فروهر امضا کردند و همین نامه سرآغاز شکل‌گیری جبهه ملی چهارم شد. همانند بیانیه‌های جبهه، مواضع فکری این سه رهبر نیز در طول بیست‌ماه بعدی تحول پیدا کرد.

کریم سنجابی شخص اول جبهه ملی چهارم بود، او بیشترین مصاحبه‌ها و ابراز عقاید را در فاصله بیست‌ماهه خرداد ۱۳۵۶ تا بهمن ۱۳۵۷ از سوی جبهه ملی داشت و قولش قول جبهه ملی و نظرش نظر جبهه به شمار می‌آمد. او در زمستان ۱۳۵۶ و با شروع جریان عملی انقلاب، مبارزه خود و همراهانش را مبارزه‌ای قانونی دانست (باوریان، ۱۳۹۲: ۱۴۹). در سخنان کریم سنجابی در سال ۱۳۵۶ و نیمه اول سال ۱۳۵۷، انتقاد از حزب واحد بسیار مشاهده شد و آن را عمل غیرقانونی و خلاف قانون اساسی از جانب شاه می‌دانست. او در هشتم شهریور، در گفت‌وگویی با رادیو لندن، بار دیگر به صراحت مبارزه جبهه ملی را قانونی دانست (همان: ۱۵۲) و سه روز بعد نیز از انجام یک انتخابات آزاد و سالم استقبال کرد. در همان روزها، دیگر رهبران این جریان یعنی داریوش فروهر (سخنگوی جبهه ملی) و شاپور بختیار نیز بر مبارزه در چارچوب قانون اساسی، به‌عنوان یادگار مشروطه و امکان حضور در انتخابات مجلس در سال

همبستگی ملی را نمایان‌تر سازد و نشان بدهد که مردم مبارز ایران تا برچیده شدن نظام سلطنت استبدادی و استقرار حاکمیت ملی از پای نخواهد نشست» (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۸۳: ۲۴۵/۸). پس از ملاقات غلامحسین صدیقی با شاه و مذاکره بر سر قبول پست نخست‌وزیری توسط او، جبهه ملی با صدور بیانیه‌ای بر نداشتن ارتباط سازمانی خود با صدیقی تأکید ورزید و یادآور شد: «با وجود بقای نظام سلطنتی غیرقانونی، با هیچ ترکیب حکومتی موافقت نخواهد کرد» (صمدی پور، ۱۳۸۸: ۱۵۸)؛ به این ترتیب بر یکی از اصول مهم بیانیه سه‌ماده‌ای تأکید ورزید. چندی بعد، شاه، کریم سنجابی را احضار کرد و فارغ از عکس‌العمل و پاسخ سنجابی به شاه، جبهه ملی در بیانیه خود، به استناد بند ۲ اعلامیه پاریس، از رد این پیشنهاد خبر داد.

پس از پذیرش نخست‌وزیری توسط شاپور بختیار، جبهه ملی که یکی از آرمان‌های اولیه‌اش استقلال‌طلبی در پرتوی موازنه منفی دولت دکتر مصدق بود، به نخست‌وزیری پشت کرد که پس از ۲۵ سال برای اولین بار با نام مصدق و با عکس مصدق روبه‌روی مردم ظاهر شد و او را از حزب اخراج کرد. در بیانیه جبهه ملی درباره اخراج او چنین گفته شد:

طبق گزارش‌های رسیده آقای دکتر شاپور بختیار، عضو جبهه ملی ایران، بدون رعایت انضباط سازمانی مأموریت تشکیل دولت را پذیرفته‌اند. جبهه ملی ایران بدانسان که اعلام داشته است، نمی‌تواند با وجود نظام سلطنت غیرقانونی با هیچ ترکیب حکومتی موافقت کند، ضمن تقبیح شدید اقدام دکتر شاپور بختیار به آگاهی همگان می‌رساند که در این شرایط تشکیل دولت از طرف ایشان به هیچ روی با مصوبات آرمانی و سازمانی جبهه ملی ایران سازگاری ندارد و به همین دلیل از عضویت جبهه ملی ایران برکنار می‌شوند

۱۳۵۸ تأکید کردند (باوریان، ۱۳۹۲: ۱۶۱). شاپور بختیار اگرچه پس از کشتار هفدهم شهریور از امکان‌نداشتن سازش بین مردم و رژیم سخن گفت، (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۷۹: ۲۹۶/۷)، این سخن او را می‌توان با توجه به مواضعش در ماه‌های بعدی از سر احساس دانست؛ زیرا او در آخرین روز مهر ۱۳۵۷، شرط همکاری جبهه ملی را با شاه، اجرای قانون اساسی توسط محمدرضا پهلوی و سلطنت‌کردن و نه حکومت‌کردن او دانست (باوریان ۱۳۹۲: ۱۶۱).

آبان ۱۳۵۷ را می‌توان ماه‌گذار گفتمان رهبران جبهه ملی دانست؛ تا جایی که در سخنان آنها تضادهایی نیز وجود داشت و همین امر بیان گفتمان رسمی جبهه ملی را در آن مقطع دشوار می‌کند. داریوش فروهر بنا به گفته خودش، در اوایل آبان از لزوم رفراندوم (براندازی) یا دست کم کناررفتن شاه به نفع پسرش (حفظ رژیم سلطنتی) صحبت کرد (اندیشه پویا، آذر و دی ۱۳۹۷: ش ۵۵، ص ۴۸). کریم سنجابی در گفت‌وگویی سانسورشده با رادیو تلویزیون ملی، که آبان‌ماه متن آن در اطلاعات چاپ شد، رهایی از قید استبداد، اجرای قانون اساسی، استقرار حاکمیت ملی و دموکراسی را از برنامه‌های جریان متبوع خود خواند (اطلاعات، ۸ آبان ۱۳۵۷: ش ۱۵۷۴۶، ص ۵). چندی بعد سنجابی در آستانه سفر به پاریس برای ملاقات با آیت‌الله خمینی، در گفت‌وگویی با روزنامه اطلاعات بیان داشت که جبهه ملی چه در گذشته و چه امروز، همیشه پاسدار قانون اساسی بوده است و اصول تجزیه‌ناپذیر آن را بسیار مترقی و اجرایش در هر زمانی تلقی کرد (باقی، ۱۳۸۱: ۳۲۲؛ روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۷۹: ۷۵/۷؛ آیدگان، ۳ آبان ۱۳۵۷: ش ۳۲۴۹، ص ۲).

با ورود سنجابی به پاریس، سیل خبرنگاران و گفت‌وگوها با رهبر جبهه ملی سرازیر شد. او در

کنفرانس خبری ۸ آبان در پاریس بیان کرد که شکل حکومت مهم نیست، بلکه محتوای آن اهمیت دارد و جبهه ملی خواستار برقراری قانون اساسی است (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۷۹: ۱۹۳/۷). علاوه بر این، ضمن اذعان به ایجاد یک تحول بنیانی در فضای سیاسی کشور، عنوان داشت که آینده سیاسی ایران در ارتباط با مواضع رژیم و نحوه رفتار آن مشخص خواهد شد؛ زیرا اگر حکومت تغییر نکند، بسیج توده‌ای و عمومی آن را واژگون خواهد کرد (کیهان، ۹ آبان ۱۳۵۷: ش ۱۰۶۰۲، ص ۲). همو یازدهم آبان، باز هم از مبارزه قانونی سخن به میان آورد و این چنین گفت: «ما مبارزه قانونی خود را در چارچوب قانون اساسی برای تسلیم کردن دولت ادامه خواهیم داد. مبارزه قانونی ما شامل اعتراضات، اعتصاب‌های قانونی خواهد بود» (باقی، ۱۳۸۱: ۳۲۶). او در گفت‌وگویی دیگر به مخالفت جبهه ملی با نظامی اشاره داشت که قانون اساسی را نقض کرده است و اذعان کرد که با نظرهای آیت‌الله خمینی نیز موافق‌اند که کاملاً با نظرهای آنها در تطابق است (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۷۹: ۳۵۳/۷). این در حالی است که آیت‌الله خمینی در همان ایام به خبرنگار خبرگزاری فرانس پرس نظرش را چنین بیان کرد که به نمایندگان مخالف، مثل دکتر امینی و دکتر سنجابی گفته شد هرگاه مذاکره با رژیم را بپذیرند، از نهضت ما طرد خواهند شد (نجاتی، ۱۳۷۱: ۱۰۶). داریوش فروهر در همان ایام در پاریس، در گفت‌وگو با کیهان، علت مشکلات کشور را از میان رفتن حقانیت نظام حاکم دانست و از لزوم رجوع به آرای مردم (رفراندوم) سخن گفت (استمیل، ۱۳۷۷: ۱۶۴؛ روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۷۹: ۲۸۵/۷). سرانجام در چهاردهم آبان‌ماه، این بیانیه سه‌ماده‌ای منتشر شد:

۱. سلطنت کنونی ایران با نقض مداوم قوانین

اساسی، اعمال ظلم و ستم، ترویج فساد و تسلیم در برابر سیاست بیگانه، فاقد پایگاه قانونی و شرعی است؛ ۲. جنبش ملی اسلامی ایران با وجود بقای نظام سلطنتی غیرقانونی، با هیچ ترکیب حکومتی موافقت نخواهد کرد؛ ۳. نظام حکومت ملی ایران باید براساس موازین اسلام، دموکراسی و استقلال به‌وسیلهٔ مراجعه به آرای عمومی تعیین شود (صمدی پور، ۱۳۸۸: ۱۵۳).

اگرچه در این بیانیه صریحاً به «نظام سلطنتی» اشاره شده است، به نظر می‌رسد جبهه ملی همچنان به قانون اساسی سلطنت مشروطه چشم داشت؛ زیرا سنجابی در همین روز و در گفت‌وگویی با رادیو بی‌بی‌سی گفت: «ما آرزومند هستیم که تمام جبهه‌های سیاسی مخالف این رژیم دیکتاتوری ایران با هم متحد و متفق باشند و نهضت روحانیون ایران که امروزه نهضت عظیم و فوق‌العاده‌ای است و تحت رهبری حضرت آیت‌الله خمینی، نسبت به جمعیت‌های ملی و سیاسی که مغایر با قانون اساسی نباشد و می‌خواهند مملکت را بر طبق اصول دموکراسی و قانون اساسی اداره بکنند، نظر موافق به همراه داشته باشند...» (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۷۹: ۳۵۳/۷). او قصد داشت تا آیت‌الله خمینی را نیز همسو با قانون اساسی نشان دهد: «...مکرر از ایشان شنیده‌ایم که در مورد قانون اساسی و متمم آن فرموده‌اند، می‌توان این را پایه و اساس کار قرار داد و بنابراین ایشان مخالفتی با قانون اساسی به‌طور صریح نکردند و آنچه را که ما هم می‌خواهیم، اجرای کامل این قانون اساسی است»^۶ (همان: ۳۵۵/۷؛ کیهان، ۱۴ آبان ۱۳۵۷: ش ۱۰۶۰۴، ص ۲). سنجابی بار دیگر بر اهمیت نداشتن شکل حکومت (پادشاهی یا جمهوری) اشاره کرد و جالب آنکه در بخش دیگری از این گفت‌وگو بیان کرد:

رژیمی که در ایران مسئول این اوضاع و احوال است، آن رژیم باید خودش را منطبق بر خواسته‌های

ملت ایران منطبق کند که در تظاهرات صدها هزار نفری و یک میلیون نفری اعلام کرده است و طبیعی است وقتی که آن رژیم چنین کاری کرد، خودبه‌خود خیال می‌کنم افرادی ظاهر خواهند شد که صلاحیت داشته باشند تا بتوانند مقدمات امر را برای یک نظام مشروطیت فراهم بکنند؛ اما در حال حاضر نمی‌توانم روشن‌تر و ظاهرتر بیان کنم...، نه این رژیم نمی‌تواند به هیچ وجه از سوی ملت ایران پذیرفتنی باشد (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۷۹: ۳۵۵/۵).

او همچنین نظام آیندهٔ ایران را نظامی می‌دانست که تنها به‌واسطهٔ جمعیت ۹۸ درصدی مسلمانان در کشور، پسوند اسلامی داشت و البته آن را نیز «حکومت اسلامی» می‌نامید و نه جمهوری اسلامی (هوشنگ مهدوی، ۱۳۷۲: ۲۵۶). فردای آن روز بار دیگر سنجابی در بیانیه‌ای مشترک با فروهر گفت: «مادامی که رژیم غیرقانونی کنونی در ایران باقی بماند، جنبش مبارزهٔ خود را با رژیم ادامه خواهد داد...، رژیم دیکتاتوری و غیرقانونی شاه امروز باید بیش از هر زمان دیگر به‌تنهایی با ملتی یکپارچه، مبارز و متحد مقابله نماید» (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۷۹: ۳۸۳/۷).

پس از بازگشت به ایران، داریوش فروهر پیش از بازداشتش دربارهٔ احتمال تشکیل دولت توسط جبهه ملی، اذعان داشت که پیشنهاد شاه را برای تشکیل یک دولت موقت در چارچوب رژیم سلطنتی کنونی و یا شرکت در کابینهٔ ائتلافی نخواهند پذیرفت، بلکه خواهان تشکیل یک دولت موقتی است که با انجام یک همه‌پرسی به مردم امکان دهد نوع حکومت (جمهوری یا مشروطهٔ سلطنتی) را انتخاب و در صورت سلطنت مشروطه، پادشاه را خود تعیین کنند (همان: ۴۶۴/۷). شاپور بختیار نیز گرچه بعدها در کتاب خاطراتش از مخالفت خود با این بیانیه و

خواسته‌های مردم گوش بدهد (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۸۳: ۲۲۹/۸).

با این حال این پرسش که مشکل، نقض قانون اساسی است یا اساس حکومت شاهنشاهی، هنوز پابرجاست. سنجایی از نقض قانون اساسی، «دولت غیرقانونی»، تعیین آینده شاه از طریق فرماندوم و ادامه جنبش تا رسیدن به هدف خود صحبت می‌کند. همه اینها هم در قالب گفتمان قانون اساسی توضیح‌دانی است و هم گفتمان براندازی رژیم سلطنتی!

از اواخر آذرماه، به تدریج گفتمان براندازی برجسته‌تر می‌شود؛ به نحوی که واژه نقض قانون اساسی کمتر در ادبیات سنجایی و دیگر رهبران جبهه مشاهده می‌شود. شب عاشورا و در عکس‌العمل به راهپیمایی بزرگ تاسوعای حسینی (۱۹ آذر ۱۳۵۷)، رهبر جبهه ملی از تصمیم قاطع ملت برای پایان‌دادن به رژیم استبدادی و دیکتاتوری فاسد سخن به میان آورد (باوریان، ۱۳۹۲: ۱۷۹). البته اختلاف نظر در میان رهبران جبهه ملی در همین زمان نیز مشاهده می‌شود؛ زیرا شاپور بختیار به دلیل احتراز نکردن عکس‌مصدق، در راهپیمایی‌های تاسوعا و عاشورا شرکت نکرد (بختیار، یکرنگی، ۱۹۸۲: ۱۵۶). در همین حال بنا بر خاطرات خود سنجایی، پس از پیشنهاد تشکیل دولت از سوی شاه، سنجایی خروج «اعلی‌حضرت برای یک مدتی از مملکت و تشکیل شورای عالی دولتی» را به او پیشنهاد کرد و تنها وقتی شاه از اجابت این خواسته سر باز زد، به او گفت که بنا بر اعلامیه پاریس در هیچ دولتی شرکت نخواهند کرد. سنجایی در این باره می‌نویسد: «به ایشان گفتم اساس سلطنت و مملکت در خطر است» (سنجایی، ۱۳۶۸: ۳۰۹). او در گفت‌وگویی دیگر خطاب به تیمسار ناصر مقدم، رئیس ساواک، گفت: «ما ممکن است برای شاه به منزله آخرین تیر ترکش باشیم» (همان:

عتابش به سنجایی صحبت کرد، درباره نشست خبری سنجایی و فروهر نیز، که به دلیل بازداشت این دو لغو شد، گفته بود هدف از این نشست آن بود که اتحاد خود را با آیت‌الله خمینی اعلام کند و خواستار برگزاری فرماندوم شود تا مشخص شود ایران سلطنتی یا جمهوری باشد (همان: ۴۶۸/۷). همچنین بنا بر گزارش صورت‌جلسه اولین نشست جبهه ملی پس از این بیانیه در ۲۳ آبان‌ماه ۱۳۵، که در منزل خود بختیار برگزار شد، او جزء امضاکنندگان اعلامیه حمایت جبهه از اعلامیه سه ماده‌ای بود

(www.enghelabe-eslami.com/tarikhi.html). این پیشینه متناقض سران جبهه ملی در آبان ۱۳۵۷، از دو جهت توجیه می‌شود: اول آنکه جبهه ملی در این دوران گذار هم چشم به حکومت سلطنت مشروطه مستقر داشت و هم نگاهی به جلو و جریانی که چون سیلابی کوبنده به پیش می‌آمد. به هر شکل، یک حزب و گروه سیاسی با عقب‌ماندن از سیر تحولات و همگام‌نشدن با آنها، پایان کار خود را رقم زده است. اما نگاهی دیگر نیز می‌توان به این مسائل داشت و آن سیال‌بودن و تنوع معانی واژگان سیاسی است؛ به‌طور مثال، منظور از «رژیم کنونی شاه» و «سلطنت کنونی» را هم می‌توان رژیم محمدرضا شاه تعبیر کرد و هم نظام سلطنتی! طبیعتاً ترکیبی از این دو روش نیز برای جبهه ملی خالی از سود نبود و استفاده عمده‌ای از این واژگان (به‌ویژه در گفت‌وگوهای خارجی و با توجه به برگردان آنها به فارسی) دور از ذهن نیست.

این دوگانگی و شفافیت‌نداشتن‌ها در طی چند هفته بعد نیز ادامه داشت. سنجایی پس از آزادی از زندان در ۱۵ آذر ۱۳۵۷، در نخستین صحبتش با خبرنگاران، ضمن محکوم کردن شاه به نقض قانون اساسی اعلام کرد حزبش در هیچ دولت غیرقانونی شرکت نخواهد کرد، او اظهار داشت آینده شاه را باید مردم با رأی خود تعیین کنند و شاه باید به

تضمین نداشتن حکومت و نقض قانون اساسی سخن گفت (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۸۴: ۱۳۰/۹-۱۳۳). همین فرد و احتمالاً براساس همین دیدگاه‌ها، ۹ دی نخست‌وزیری را پذیرفت و از جبهه ملی طرد شد. علت اخراج او صریحاً، رعایت نکردن انضباط حزبی و زیر پا گذاشتن مفاد بیانیه سه ماده‌ای پاریس اعلام شد. اما سنجابی در خاطراتش می‌گوید که به بختیار گفتم اشکال نخست‌وزیری شما آن است که تا زمینه را فراهم نکرده‌ایم، این کار به منزله خودکشی ماست (سنجابی، ۱۳۶۸: ۳۱۰ و ۳۱۱). فراهم کردن زمینه مدنظر دکتر سنجابی، جلب حمایت آیت‌الله خمینی است تا اگر قرار بر حمایت جبهه ملی از یک دولت در چارچوب نظام سلطنت است نیز آن دولت، حمایت آیت‌الله خمینی را نیز پشت سر خود داشته باشد. پس قطعاً فراهم کردن زمینه معنایی همچون سقوط نظام سلطنت را در بر نخواهد داشت و در گفتمان جمهوری خواهی نمی‌گنجد.

در همین حال، ادبیات دیگر رهبران جبهه ملی به تدریج رادیکال‌تر شد. سنجابی در کنفرانس خبری ۱۹ دی، تنها راه شاه را خروج از کشور و مرحله بعد از آن را فراندوم تغییر رژیم دانست. هرچند در همان گفت‌وگو نیز از یک شورای ملی برای مرحله گذار نام برد که برخلاف قانون اساسی نخواهد بود (باقی، ۱۳۸۱: ۳۳۴) و نیز در همان نشست خبری رژیم را تلویحاً تهدید به مبارزه مسلحانه کرد؛ اقدامی که در مشی همیشگی جبهه ملی جایی نداشت. یک هفته پس از این و بعد از خروج شاه، از نظر سنجابی تنها یکی از خواسته‌های مردم محقق شد و از این رو بر ادامه مبارزه تا سقوط دولت منصوب شاه تأکید کرد (اطلاعات، ۱۹ دی ۱۳۵۷: ش ۱۵۷۵۶، ص ۲)، این دقیقاً همان چیزی بود که آیت‌الله خمینی نیز آن را از مردم می‌خواست. سنجابی در ۲۳ دی ماه در

۳۰۲). نکته عجیب اینجاست که فرد و جریانی که در آن ایام سلطنت را نفی کرد و علناً خواستار نابودی رژیم بود، این‌گونه در خفا خود و گروهش را کماکان آخرین تیر ترکش می‌دانست و در نتیجه بر بقای رژیم، امید و اندک شانس قائل بود. رهبران جبهه ملی در نیمه دوم آذرماه ۵۷، علی‌رغم آنکه در تریبون‌های رسمی از آشتی‌ناپذیری با رژیم شاه و نبود امکان همراهی با او در هیچ شرایطی صحبت می‌کنند، اما در خفا به قدرت رسیدن یک حکومت در چارچوب رژیم شاه (البته شاید با تأیید آیت‌الله خمینی) را دور از اهداف خود نمی‌دیدند.

جبهه ملی در نیمه دوم سال ۱۳۵۷، نه با شاه عهد اخوتی بسته بود و نه با آیت‌الله خمینی. آنها حکومتی را تأیید می‌کردند که به واسطه آن در ایران جدید، سهمی از قدرت داشته باشند و البته این هدف برای یک حزب و جریان سیاسی غیرمعقول نیست. جبهه از زمانی که دریافت، ایران فردا بدون تأیید آیت‌الله خمینی جایی برای آنها نخواهد داشت، هرگونه دولتی بدون تأیید ایشان را محکوم کرد و چه بسا اعلامیه پاریس را نیز بتوان بیشتر از این منظر توجیه کرد تا اعلامیه‌ای با هدف سقوط نظام پادشاهی. با وقایع و مواضع بعدی، جبهه نشان داد بودن یا نبودن شاه و حتی نظام سلطنتی اهمیت چندانی برایش ندارد و آنچه برای این گروه سیاسی حیاتی است، حمایت از کسی است که در فردای ایران، سخن و عملش، موضع گفتاری و کرداری نظام جدید خواهد بود. از همین رو بر اهمیت تأیید دولت جدید (در قالب هر نظامی) توسط آیت‌الله خمینی تأکید می‌کردند و به همین دلیل شاپور بختیاری را از خود راندند که این خط قرمز را رد کرد.

در ۷ دی ماه، شاپور بختیاری در گفت‌وگو با شبکه دو تلویزیون آلمان، از امکان حفظ شاه در صورت

سخنرانی خود در دانشگاه تهران، هرگونه اختلاف اساسی میان گروه‌های اپوزیسیون را تکذیب کرد و هدف واحد همگی را رفتن شاه و تعیین نظام سیاسی ایران براساس رفراندوم و یا جایگزینی شورای موقت رهبری کشور به انتخاب رهبران روحانی و برگزاری انتخابات دانست (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۸۹: ۳۴/۱۱). در همین راستا در ۲۸ دی‌ماه، سنجابی در بیانیه خود، خواست ملت را تغییر و ریشه‌کن کردن نظام استبدادی و قرارگرفتن همه نهادهای قدرت در دست مردم بیان کرد (کیهان، ۲۸ دی ۱۳۵۷: ۱۰۶۱۶؛ روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۹۳: ۱۴۰/۱۲). روز بعد، او در بیانیه‌ای مشترک با چند شخصیت ملی و مذهبی دیگر نوشت: «رژیم پهلوی از آغاز غیرقانونی بوده و اکنون سرنگون شده است. ملت خواهان استقرار یک جمهوری اسلامی هستند» (باوریان، ۱۳۹۲: ۱۹۴). وقتی در ۵ بهمن، خبرنگار بی‌بی‌سی فارسی از سنجابی پرسید همچون دوره حضور در پاریس، قانون اساسی را قبول دارد یا خیر؟ او در جواب گفت قانون اساسی خون‌بهای شهدای مشروطیت و محترم است و می‌تواند چارچوبی برای اداره کشور باشد، ولی تنها زمانی پذیرفتنی است که ناشی از اراده ملت باشد. او معتقد بود شاید ۶ ماه قبل حکومت سلطنتی پذیرفتنی بود، اما اکنون به جایی رسیده است که کسی آن را نمی‌پذیرد (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۹۳: ۷۰/۱۴). علاوه بر این، در همین روزهای پایانی بیان کرد که «بختیار باید کنار برود و جای خود را به دولتی بدهد که مورد اعتماد مردم و مراجع دینی آنها باشد. به نظر ما اکنون شرایط آماده است تا حضرت آیت‌الله تمایل خود را نسبت به دولت مورد نظرشان ابراز دارند و چنین دولتی موقتاً سکان امور کشور را در دست بگیرد و ترتیبات قانونی و عملی مراجعه به آرای عمومی و استقرار

حکومت واقعی ملت را فراهم نماید» (هوشنگ مهدوی، ۱۳۷۲: ۳۴۶). رهبر جبهه ملی، شانزدهم بهمن ۵۷ در گفت‌وگویی با روزنامه اطلاعات به طرز جالبی، خط مشی جبهه ملی را از همان ابتدا، مبارزات انقلابی و پیروی از رهبری امام تلقی کرد (اطلاعات، ۱۶ بهمن ۱۳۵۷).

۳. خبرنامه

«خبرنامه جبهه ملی ایران»، که تا تابستان ۱۳۵۷ با نام «خبرنامه اتحاد نیروهای جبهه ملی ایران» خوانده می‌شد، ارگان رسمی جبهه ملی چهارم بود که دیرینگی آن فراتر از سال ۱۳۵۶ و تشکیل موج چهارم جبهه ملی بود و حتی در دوران فطرت طولانی میان جبهه‌های سوم و چهارم نیز به انتشار خود ادامه داد و خلف نشریات قدیمی چون «راه مصدق» و غیره به شمار می‌آمد. در این دوران شاخه‌های خارج از کشور جبهه ملی، که بار عمده مبارزات را به دوش می‌کشیدند، خبرنامه را منتشر می‌کردند.

با شکل‌گیری جبهه ملی چهارم یا همان «اتحاد نیروهای جبهه ملی» در سال ۱۳۵۶، خبرنامه جبهه ملی فعال‌تر از قبل ظاهر شد و مواضع خود را منتشر می‌کرد. اولین شماره خبرنامه به سبک جدید و در دوران حیات جبهه ملی چهارم، در بهمن ۱۳۵۶ انتشار یافت. نکته چشمگیر درباره فعالیت این نشریه، مواضع رادیکال‌تر آن نسبت به بیانیه‌های رسمی جبهه ملی و بیانات سران آن بود؛ به نحوی که هم‌زمان با مشاهده ادبیات گفتمانی قانون‌گرایانه در اعلامیه‌ها و گفت‌وگوهای سنجابی و بختیار و غیره، مطالعه مقالات خبرنامه ذهن خواننده را به ناکارآمدی اساس رژیم متبادر می‌کرد.

همچون بیانیه‌ها و بیانات رهبران جبهه، مقالات خبرنامه نیز در روزهای آغازین شکل‌گیری این تشکل، قانون‌گرایانه و از موضع نقد نقض قانون اساسی

بعد نشریه، نظام تک‌حزبی را در تضاد با قانون اساسی و حرکتی برخلاف سلطنت مشروطه به شمار می‌آورد (همان، ۲۰ اسفند ۱۳۵۶: ش ۴، ص ۱). در همین شماره، به لزوم تجدید انتخابات مجلسیان در چارچوب قانون اساسی و در محیطی عاری از مداخلات غیرقانونی و مداخله انحصارجویانه حزب واحد دولتی اشاره شده است (همان‌جا).

اما اگر آبان‌ماه ۵۷، آغاز دوره گذار جبهه ملی از گفتمان قانون اساسی به براندازی است، این تغییر و تحول از بهار همان سال در خبرنگارانه جبهه ملی مشاهده می‌شود. از این دوران، واژه «نظام استبداد»، «دستگاه استبداد» و «استبداد» وارد ادبیات ارگان جبهه ملی می‌شود و به‌رغم حضور گاه و بیگاه واژه «قانون اساسی» و محکومیت نقض آن، این نهاد (منظور هرچه که هست) محکوم می‌شود؛ چند نمونه نقل می‌شود: «در بهیوحه فریبکاری‌های دستگاه استبداد که زیر نام عفو انجام می‌گرفت، زندانیان سیاسی زندان قصر برای به دست آوردن ابتدایی‌ترین حقوق انسانی به پا خواستند که قانون‌های کشوری و میثاق‌های بین‌المللی آن را تضمین کرده است» (همان، ۳۰ فروردین ۱۳۵۷: ش ۷، ص ۱)؛ «دستگاه استبداد که همه پایگاه‌های اجتماعی و فرهنگی خود را از دست داده است، روشی در پیش گرفت که در درون کشور حقانیت سیاسی پیدا کند» (همان، ۲۰ اردیبهشت ۱۳۵۷: ش ۹، ص ۱)؛ «استبداد باید بداند آنان که برای تحصیل حقوق قانونی و حقه خود، کسب آزادی و دموکراسی و تحقق استقلال واقعی به پا خواستند، از هیچ مانع و حادثه‌ای نمی‌هراسند» (همان: ص ۳). چند هفته بعد در ۱۰ تیرماه ۵۷، بار دیگر «دستگاه استبداد» به نقض اصل ۲۱ قانون اساسی در ایجاد نظام تک‌حزبی متهم شد (همان، ۱۰ تیر ۱۳۵۷: ش ۱۴، ص ۲). ماه بعد از میان رفتن نظام استبداد، لازمه انجام انتخابات معرفی شد (همان، ۲۰ مرداد ۱۳۵۷: ش ۱۸).

سلطنت مشروطه بود. در شماره ششم خبرنگارانه^۷، اتحاد نیروهای جبهه ملی مورخ تیرماه ۱۳۵۶، شکواییه‌ای نمادین علیه امیرعباس هویدا و دولتش مطرح شده و اساس این شکایت بر مبنای اصول قانون اساسی بر پا شده است؛ به‌طور مثال، مقاله دولت هویدا را به ایجاد حکومت پلیسی و آمیخته با خشونت و شکنجه و محاکمات غیرقانونی برخلاف اصل ۲۶ قانون اساسی متهم می‌کند که قوای مملکت ناشی از ملت است (خبرنامه جبهه ملی ایران، تیر ۱۳۵۶: ش ۶، ص ۱ و ۲). همچنین به عقیده نویسنده مقاله، برخلاف اصل اساسی تفکیک قوا که در اصل ۲۷ قانون اساسی بر آن تأکید شده است، هویدا در کنار قوه مجریه، دو قوه دیگر مقننه و قضاییه را نیز تحت سیطره گرفته است. در ادامه نیز اعلام جرم علیه هویدا، طبق اصول ۳۲، ۴۴، ۴۵، ۴۷ و غیره مشاهده می‌شود (همان‌جا). مشخص است که منظور و هدف اصلی مقاله، شخص محمدرضاشاه پهلوی است و در اختیار گرفتن وظایف و اختیارات هر سه قوه، از نقدهایی بود که در اواخر سلطنت به او وارد می‌شد. ولی گویی در آن روزها جبهه ملی حتی قصد ورود به حیطه نقد شاه را نیز نداشت و به‌جای انتقاد از قانون‌گریزی شاه، نخست‌وزیر او را متهم به نقض قانون اساسی می‌کرد.

در نشریه خبرنگارانه، اتحاد نیروهای جبهه ملی مورخه ۲۰ بهمن‌ماه ۵۶، که اولین شماره خبرنگارانه تحت مدیریت جبهه ملی چهارم بود، «پایمال‌کردن قانون اساسی، این خون‌بهای شهیدان مشروطیت» از گناهان بزرگ دستگاه خوانده شده (همان، ۲۰ بهمن ۱۳۵۶: ش ۱، ص ۱) و در سرتیتر شماره ۱۴ اسفند ۵۶، که ویژه‌نامه سالروز درگذشت دکتر محمد مصدق است، بیاناتی از مصدق درباره لزوم حفظ قانون اساسی حتی به بهای مشقت و تبعید و زندان چاپ شده است (همان، ۱۴ اسفند ۱۳۵۶: ش ویژه، ص ۱) و چند روز

می‌گیرد و سراسر آن را اختناق، آدم‌کشی، غارت، چپاول و فساد می‌داند (همان، ۲۳ دی ۱۳۵۷: ۳/۶۴).

نتیجه‌گیری

برخلاف روند دگرگونی دفعی نظام حکومت ایران از سلطنت به جمهوری اسلامی، تغییر و تحول گفتمان جبهه ملی از «قانون اساسی و مشروطه‌خواهی» به «براندازی و جمهوری‌خواهی» یک تحول تدریجی بود. این دگرگونی که در طول فاصله زمانی خرداد ۱۳۵۶ تا بهمن ۱۳۵۷ شکل گرفت، در سه بخش مشاهده می‌شود: اعلامیه‌های رسمی جبهه ملی، سخنان رهبران جبهه و مقالات و مواضع ارگان رسمی جبهه، یعنی نشریه «خبرنامه جبهه ملی ایران» که در ابتدا «خبرنامه اتحاد نیروهای جبهه ملی» خوانده می‌شد و تقریباً یک گام از دوتای دیگر جلوتر بود. مشی همیشگی جریان ملی ایران، دفاع از اجرای کامل قانون اساسی مشروطه بود، اما در شرایطی که مشروعیت این قانون اساسی نزد اذهان عمومی روزبه‌روز کاهش می‌یافت، جبهه ملی نیز برای عقب‌نماندن از روند تحولات و فراهم کردن جای پای در ایران پسا انقلاب برای خود، تصمیم به هماهنگی با وقایع زمان گرفت و به‌سوی پراگماتیست شدن پیش رفت. با این حال پیش‌بینی سیر وقایع به راحتی ممکن نبود و به‌رغم آنکه مواضع آنها از آبان‌ماه ۱۳۵۷ دچار چرخش شد، احتیاط و استفاده از واژگان دو پهلو و قابل تفسیرهای چندگانه در گفتمان ایشان، فراوان به چشم می‌خورد. آنها دائماً از عباراتی چون «دستگاه استبداد»، «سلطنت کنونی»، «نظام سلطنت غیرقانونی» و غیره استفاده می‌کردند که چه از نظر واژه‌شناختی و چه از نظر تعریف عامه، تفاسیر فراوانی دارد. زمانی که بیانیه پاریس - که ظاهراً در رد سلطنت است - منتشر شد، همه اعضای جبهه ملی حتی شاپور بختیار آن را تأیید کردند، اما

حتی در اواخر مرداد در مقاله‌ای، گفتمان «تمدن بزرگ» شاه به سخره گرفته و در ادامه، کشتار مردم بی‌گناه و اجتماع مردم در مساجد، اعتراض به رفتارهای خلاف قانون و دین استبدادیان خوانده شد (همان، ۳۰ مرداد ۱۳۵۷: ش ۱۹). به هر روی، این دوگانگی که می‌تواند ناشی از تعدد و تنوع نویسندگان این مقالات نیز باشد، چند ماهی جلوتر از ادبیات رهبران جنبش و اعلامیه‌های رسمی آنها، در نشریه ارگان جبهه دیده می‌شود.

در ماه‌های بعد، دیگر انتقاد از «نقض قانون اساسی» وجود نداشت و «سرنگون کردن نظام استبداد»، آرمان ملت خوانده شد (همان، ۳۰ آبان ۱۳۵۷: ش ۲۱، ص ۲). به اعتقاد خبرنگار، برای مردم راهی برای سازش و آشتی باقی نمانده است (همان، ۹ آذر ۱۳۵۷: ش ۲۹، ص ۲) و نظام تاخست و تاز می‌شود: «حقیقت این است که رفتار نظام حاکم ایران در تمام ۲۵ سال اخیر، مثل هوای پاییز در پی فرصت‌ها و حوادث و اتفاقاتی بوده است تا هرچه بیشتر تسمه را بر گرده مردم محکم کند (همان، ۱۷ مهر ۱۳۵۷: ش مسلسل ۳، ص ۳)، «نظام پوشالی فاسد که انهدام را نزدیک می‌بیند، این روزها دست به توطئه‌های کثیفی زده است، هر روز می‌کوشد از این راه در صف متشکل مردم رخنه کند» (همان، ۲۲ آذر ۱۳۵۷: ش ۳۹، ص ۱). بعد از این، به تدریج عبارت «انقلاب» به میان می‌آید: «زنان و مردان انقلابی پاسداران نظم و انضباط انقلابی اند» (همان، ۱۳ آذر ۱۳۵۷: ش ۳۲). «...انقلاب شکل می‌گیرد... خودآگاهی انقلاب و پیش‌روندگی آن، این توان را به دست آورد تا رهبران و پیشتازان مبارزه رهایی‌بخش، آن راه هدایت کنند» (همان، ۱۳ دی ۱۳۵۷: ش ۵۶، ص ۱). خبرنگار می‌گوید که ۱۸ ماه قبل علیه دولت هویدا شکایت کرد و نخست‌وزیر را حاکم بر سه قوه می‌دانست، حال نه تنها شخص شاه، کل سلسله پهلوی را نشانه

منابع و مأخذ

الف) کتاب

۱. آبراهامیان، یرواند، (۱۳۷۷)، *ایران بین دو انقلاب* احمد گل محمدی و محمدابراهیم فتاحی، تهران: نی.
۲. استمپل، جان، (۱۳۷۷)، *درون انقلاب ایران*، منوچهر شجاعی، تهران: رسا.
۳. بازرگان، مهدی، (۱۳۶۳)، *انقلاب ایران در دو حرکت*، تهران: نهضت آزادی ایران.
۴. باقی، عمادالدین، (۱۳۸۱)، *بررسی انقلاب ایران*، تهران: سراپی.
۵. باوریان، فریده، (۱۳۹۲)، *تعامل جبهه ملی با جنبش اسلامی ایران*، تهران: امیرکبیر.
۶. بختیار، شاپور، (۱۹۸۲)، *یک رنگی*، مهشید امیرشاهی، پاریس، آلبین مایکل.
۷. بنی صدر، ابوالحسن، (۱۳۸۰)، *درس تجربه*، به کوشش حمید احمدی، برلین، انجمن مطالعات و تحقیقات تاریخ شفاهی ایران.
۸. ثابتی، پرویز، (۲۰۱۲)، *در دامگه حادثه*، به کوشش عرفان قانعی راد، لس آنجلس: شرکت کتاب.
۹. دفتر ادبیات انقلاب اسلامی، (۱۳۷۷)، *روزشمار انقلاب اسلامی ایران*، ج ۲ و ۴، تهران: سوره مهر.
۱۰. دفتر ادبیات انقلاب اسلامی، (۱۳۷۹)، *روزشمار انقلاب اسلامی ایران*، ج ۷، تهران: سوره مهر.
۱۱. دفتر ادبیات انقلاب اسلامی، (۱۳۸۳)، *روزشمار انقلاب اسلامی ایران*، ج ۸، تهران: سوره مهر.
۱۲. *روزشمار انقلاب اسلامی ایران*، ج ۹، (۱۳۸۴)، به کوشش میرزا باقر علیان نژاد، تهران: سوره مهر.
۱۳. *روزشمار انقلاب اسلامی ایران*، ج ۱۱، (۱۳۸۹)، به کوشش میرزا باقر علیان نژاد، تهران: سوره مهر.
۱۴. *روزشمار انقلاب اسلامی ایران*، ج ۱۲، (۱۳۹۳)، به کوشش میرزا باقر علیان نژاد، تهران: سوره مهر.

یک ماه و نیم بعد، هم سنجابی به دیدار شاه رفت (هرچند به توافق نرسید) و هم بختیار تشکیل دولت را پذیرفت و به این دلیل از جبهه ملی طرد شد که هنوز زمینه برای این کار فراهم نشده بود! به هر روی، با اعلام موضع علنی کریم سنجابی مبنی بر امکان نداشتن حفظ نظام سلطنتی، تردیدها به یقین تبدیل و جبهه ملی نیز به یکی از جریان‌های حاضر در انقلاب بدل شد.

پی‌نوشت

۱. نک: بنی صدر، ابوالحسن. درس تجربه. برلین: انجمن مطالعات و تحقیقات تاریخ شفاهی ایران.
۲. نک: «بررسی روند همراهی جبهه ملی با انقلاب اسلامی از فضای باز سیاسی تا دیدار با امام خمینی». فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی. ش ۲۵. تابستان ۱۳۹۰. همچنین نک: «واکاوی رفتار سیاسی جبهه ملی چهارم در تحولات منتهی به پیروزی انقلاب اسلامی (از آبان تا بهمن ۱۳۵۷)». فصلنامه ژرفا پژوه. ش ۱. پاییز ۱۳۹۳.
۳. بنا به گفته مهندس بازرگان و هر سه امضاکننده نامه، اصل نامه به قلم مهدی بازرگان نگارش شده است و بنا به برخی ملاحظات، از جمله اختلاف بر سر تعداد امضاهای پای نامه، سرانجام بازرگان، یدالله سبحانی، حسن نزیه و... از امضای آن خودداری کردند تا نامه با امضای همان سه نفر انتشار یابد.
۴. این امر با ادعای بختیار مبنی بر مخالفت او با بیانیه پاریس از همان بدو امر، در تناقض است.
۵. به نقل از کیهان، ۱۱ آبان ۱۳۵۷.
۶. فارغ از صحت این ادعا و اینکه آیت‌الله خمینی از قانون اساسی مشروطه حمایت کرده‌اند یا خیر، نظرگاه دکتر سنجابی در آن برهه زمانی مدنظر ماست که در کلام او مشهود می‌شد.
۷. با توجه به ترتیب نداشتن منظم شماره‌های خبرنامه، شماره‌ها عیناً مطابق آنچه در صفحه اول نشریه درج شده، ذکر شده است.

۱۵. روزشمار انقلاب اسلامی ایران، ج ۱۴، (۱۳۹۳)،
به کوشش میرزا باقر علیان‌نژاد، تهران: سوره مهر.
۱۶. زیباکلام، صادق، (۱۳۷۲)، *مقدمه‌ای بر انقلاب اسلامی*، تهران: روزنه.
۱۷. سنجابی، کریم، (۱۳۶۸)، *امیدها و ناامیدی‌ها*، لندن: جبهه ملیون ایران.
۱۸. صمدی‌پور، سعید، (۱۳۸۸)، *جبهه ملی ایران*، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۱۹. عاقلی، باقر، (۱۳۷۲)، *روزشمار تاریخ ایران از مشروطه تا انقلاب اسلامی*، تهران: گفتار.
۲۰. *فرازهایی از تاریخ انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک و آمریکا*، (۱۳۶۸)، تهران: وزارت اطلاعات.
۲۱. نجاتی، غلامرضا، (۱۳۷۱)، *تاریخ ۲۵ ساله ایران*، تهران: رسا.
۲۲. هوشنگ مهدوی، عبدالرضا، (۱۳۷۲)، *انقلاب ایران به روایت رادیو بی بی سی*، تهران: طرح نو.
- ب) روزنامه**
۲۳. *خبرنامه جبهه ملی ایران*. خرداد ۱۳۵۶. شماره ۵۱.
۲۴. *خبرنامه جبهه ملی ایران*. تیر ۱۳۵۶. شماره ۶.
۲۵. *خبرنامه اتحاد نیروهای جبهه ملی*. بهمن ۱۳۵۶. شماره ۱.
۲۶. *خبرنامه اتحاد نیروهای جبهه ملی*. ۱۴ اسفند ۱۳۵۶. شماره ویژه.
۲۷. *خبرنامه اتحاد نیروهای جبهه ملی*. ۲۰ اسفند ۱۳۵۶. شماره ۴.
۲۸. *خبرنامه اتحاد نیروهای جبهه ملی*. ۳۰ فروردین ۱۳۵۷. شماره ۷.
۲۹. *خبرنامه اتحاد نیروهای جبهه ملی*. ۱۲۰ اردیبهشت ۱۳۵۷. شماره ۹.
۳۰. *خبرنامه اتحاد نیروهای جبهه ملی*. ۱۰ تیر ۱۳۵۷. شماره ۱۴.
۳۱. *خبرنامه جبهه ملی ایران*. ۲۰ مرداد ۱۳۵۷. شماره ۱۸.
۳۲. *خبرنامه جبهه ملی ایران*. ۳۰ مرداد ۱۳۵۷. شماره ۱۹.
۳۳. *خبرنامه جبهه ملی ایران*. ۱۷ مهر ۱۳۵۷. شماره مسلسل ۳.
۳۴. *خبرنامه جبهه ملی ایران*. ۳۰ آبان ۱۳۵۷. شماره ۲۱.
۳۵. *خبرنامه جبهه ملی ایران*. ۹ آذر ۱۳۵۷. شماره ۲۹.
۳۶. *خبرنامه جبهه ملی ایران*. ۱۳ آذر ۱۳۵۷. شماره ۳۲.
۳۷. *خبرنامه جبهه ملی ایران*. ۲۲ آذر ۱۳۵۷. شماره ۳۹.
۳۸. *خبرنامه جبهه ملی ایران*. ۱۳ دی ۱۳۵۷. شماره ۵۶.
۳۹. *خبرنامه جبهه ملی ایران*. ۲۳ دی ۱۳۵۷. شماره ۶۴.
۴۰. *روزنامه آیندگان*. ۳ آبان ۱۳۵۷، شماره ۳۲۴۹.
۴۱. *روزنامه اطلاعات*. ۸ آبان ۱۳۵۷. شماره ۱۵۷۴۶.
۴۲. *روزنامه اطلاعات*. ۱۷ دی ۱۳۵۷. شماره ۱۵۷۵۳.
۴۳. *روزنامه اطلاعات*. ۱۹ دی ۱۳۵۷. شماره ۱۵۷۵۶.
۴۴. *روزنامه اطلاعات*. ۱۶ بهمن ۱۳۵۷.
۴۵. *روزنامه رستاخیز*. ۱۱ آبان ۱۳۵۷. شماره ۱۰۴۴.
۴۶. *روزنامه کیهان*. ۹ آبان ۱۳۵۷. شماره ۱۰۶۰۲.
۴۷. *روزنامه کیهان*. ۱۱ آبان ۱۳۵۷.
۴۸. *روزنامه کیهان*. ۱۴ آبان ۱۳۵۷. شماره ۱۰۶۰۴.
۴۹. *روزنامه کیهان*. ۲۱ دی ۱۳۵۷. شماره ۱۰۶۱۶.
۵۰. *مجله اندیشه بویا*. آذر و دی ۱۳۹۷. شماره ۵۵.
- پ) اینترنت**
- www.enghelabe-eslami.com/tarikhi.html

خبر نامه

اتحاد نیروهای جبهه ملی ایران

فوق العاده - بیستم فروردین ۱۳۵۷

انتقام

دیشب هنگامی که شهرتهران به خواب سنگینی فرو رفته بود نتیجه چند روز تهنید و تحرک پیاپی گماشتگان "دستگاه استبداد" که زیر نام جناح پیشرو حزب فراگیر!! انجام گرفت، بگونه کارگردان بعب در خانه های مسکونی نمایان شد.

حدود ساعت بیست و یک (به وقت ساختگی دولت) در کنار در ورودی خانه جناب آقای مهندس مهدی بازرگان شخصیت ملی و عضو کمیته اجرایی جمعیت ایرانی دفاع از آزادی و حقوق بشر که در طبقه نهم ساختمان یاد، در خیابان غزالی قرار دارد بمبی منفجر شد. شدت انفجار چنان بود که علاوه بر ویران نمودن طبقه نهم، آسانسور را بکلی در هم شکست و شیشه های طبقه های بالا و پائین را خرد کرد، در اثر این انفجار آتش سوزی مهیبی بوجود آمد.

ساعتی بعد در خانه جناب آقای دکتر کریم سنجابی شخصیت ملی عضو کمیته اجرایی جمعیت ایرانی دفاع از آزادی و حقوق بشر و مع در نیاوران خیابان جمشید به کوچه بیستم انفجار وحشتناکی رخ داد و چون ساختمان از قسمت جلویی حیاط دور است به آن آسیبی نرسید ولی در ورودی به آهن پاره های بدل شد و شیشه های خانه های مجاور بکلی فرو ریخت.

حدود ساعت دو و سی دقیقه (بوقت ساختگی دولت) بمب دیگری به خانه آقای مهندس رحمت الله مقدم مراغه ای دبیر نهضت رادیکال ایران و عضو جمعیت ایرانی دفاع از آزادی و حقوق بشر، در خیابان میرداماد پرتاب شد و انفجار هولناکی رخ داد، این انفجار آنچنان شدید بود که اتومبیل پارک شده در صحن حیاط را خرد کرد و شیشه های ساختمان با وجود فاصله داشتن با محل انفجار همه شکست.

در هر سه محل اختاره هائی همسان پخش گردیده که در همین چنین آمده است "آقای ... این اولین هشد ارسازمان زیرزمینی انتقام به شعاست".

همزمان با این وحشیگریها که ممکن بود بقیعت جان دهمها نفر تمام شود آقای دکتر حبیب الله پیمان مبارز ملی، عضو جمعیت ایرانی دفاع از آزادی و حقوق بشر که تا دیرگاه در مطب خود کار می نمود هاند هنگامی که راهی خانه می گردند توسط عددای از گماشتگان "دستگاه استبداد" ربوده میشوند و در حالیکه چشم های ایشان را می بندند با اتومبیلی روانه بیابانهای اطراف جاده کرج شده در آنجا ایستادند آن پزشک آزاده را بسختی مضروب و مجروح می نمایند و پس از "این اولین هشدار" ایشان را بیهوش رها ساخته خود روانه سازمان زیرزمینی انتقام "می شوند".

در هر سه مورد انفجار بمب جریان به کلانتری محل اطلاع داد شده و صورتجلسه تسلیم و پرونده لازم تشکیل گردیده است ولی روشن نمیشود که مأموران پلیس بتوانند به وظیفه قانونی خود عمل کنند.

آقای دکتر پیمان نیز با داد امروز بهراه وکیل خود به دادسرای شهرستان تهران مراجعه و طرح شکایت نمود هاند.

وحشیگری در واپسین نفسها!!

"نظام حاکم" برای آن که با پایمال ساختن "حقوق ملت" و از میان بردن همه آزادیهای فردی و اجتماعی بیست و چهار سال اختناق را بر مردم تحمیل نموده بود هم اکنون در برابر جنش اعتراضی در سرتاسر کشور بسختی دچار اضطراب و سردرگمی شده و می کوشد به کند کردن آهنگ دیکتاتوری که زیر فشار شکست بر نانه های باصطلاح انقلابی و نیز زیر اثر دگرگونیهای وضع سیاسی قدرتهای جهانی انجام گرفته بود پایان داده و با توطئه چینی -

های گوناگون در صدد فرصت مناسبی برای تنگن کردن حلقه های زنجیر استبداد است تا بتواند چند صباحی بیشتر به یغما و چپاول منابع ملی بپردازد و در جهت استمرار وابستگی،

تمامی هستی اقتصادی کشور را بپای اربابان بیگانه و آزمند خود برای این هدف ایران بر باد ده دژخیمان "دستگاه استبداد" که زالو وار از شریانهای مردم این آب و خاک تغذیه میشوند،

گواهی میهن ما را بصورت "سرمینهای اشغال شده" در آورده اند و روزی نیست که صدای رگبار مسلسل در گوشه ای بگوش نرسد و این امر نشان میدهد "نظام حاکم" از آخرین قدرت خود برای سرکوبی مردم سود می جوید ولی

سی گان این کردارهای نادرست و رفتارهای ضد ملی و ضد انسانی هر روز جامعه را در شرایط بحرانی تر قرار خواهد داد و انفجار را نزدیک تر خواهد ساخت.

کارگردانان سازمانهای جبهه ملی پاسدار "دستگاه استبداد" که نام

سلطنت مکتوبی ایران با تنقض مداوم
قوانین اساسی و اعمال ظلم و ستم
و ترویج فساد و تسلیم در برابر
ساستهای بیگانه، فاقد پایگاه قانونی
و شرعی است.
بتل از اعلامیه دکتر کریم سنجابی
رهبر جنبه ملی ایران

جنبه ملی ایران

استقرار حاکمیت ملی
هدف جنبه ملی ایران است
شماره (۳۹) چهارشنبه بیست و دوم
آذرماه ۱۳۵۷

بسمه تعالی
محضر مقدس زعم و مرجع عالیقدر حضرت آیت الله
العظمی آقای قمی متع الله مسلمین بطول بقائکم .
باعرض تهنیت و سلام بعرض محترم عالی میرساند ، یکی
د و روز است چنین شایع شده که حضرت رضا علیه
السلام در خواب به جناب عالی دستور داده اند
مبنی بر منع مبارزه و عدم مخالفت با رژیم موجود
لطفاً برای روشن شدن اذهان عموم صحت و سقم
مطلب را بیان فرمائید . باتقدیم احترام - از طرف
جمعی از ارادتمندان .
بسم الله الرحمن الرحيم
این شاه یعه مانند شایعات کثیری که در این روزها رواج
دارد برای تشویش اذهان مردم مسلمان و جلوگیری از
مبارزه مقدس آنها میباشند و جای تعجب است که
کسی احتمال صدق آنرا بدهد . بنابراین خواب
مذکور صریحاً تکذیب میشود و مبارزه با رژیم
تا اخذ نتیجه تطمعی جدا ادامه دارد .
حسن طباطبائی قمی
چهارشنبه دوازدهم محرم الحرام ۱۳۹۹

پدیده آیدی؟
پس از کشتار جمعی مردم بی سلاح تهران و دیگر شهرها
به بهانه ایجاد آتش سوزی و تخریب ، بار دیگر توطئه
های تازه ای در شکل و نمای نوین در شهرهای اصفهان
اراک ، مشهد ، سبزوار ، سمنان و زنجان و . . .
خود نمائی کرد وید دنبال آن بسیاری از هموطنان بخاک
و خون کشیده شدند .
" دستگاه استبداد " که هر روز بیشتر از روز پیش در رور طه
بد نامی و سقوط فرومی رود و بخوبی دریافت است که هیچ
پایگاهی در میان مردم ندارد . برای ادامه حیات تنگن
خود از هیچ توطئه ای فروگذارد نیست .
مغزهای فلج شده استبدادیان در راه طرح توطئه
نیز نتوانسته بدعتی تازه بگذارد و فرمول و آواز همسان
شیوه های کهنه شده قدیمی استفاده می کند .
براهند از اراذل و اوباش و زنان بدکاره و فریاد های
گوشه خراش که بهای همه آنها قبل از پرداخت گردیده ،
راه پیمائی جماعت اراذل و فرقه اردستانگاه ، گسترش روغ
و تزویر و جعل اعلامیه و تهدید ، همه این شیوه ها را
مردم ایران در طول بیست و پنج سال حکومت استبدادی
زیر سلطه شناخته اند و فریب هیچیک را نخواهند خورد .
آنها را که سالیان دراز از کوچکترین همکاری با استبدادیان
سرباز زده اند و تهیدستی را برزق و برق زنده گی ترجیح
داده اند و نامیک خود را میراث فرزندان دانسته اند
نمی توان بسادگی از میدان بر کرد و این خرنهای تازه
حوشان جوانان پر شور میهن را نیز که شوق آزادی و
استقلال رگهایشان را بحرکت در آورده است ، ندیدیم هیچ
بهائی آنان را به بیرامه نمی کشد وید بین ترتیب
باید پرسید به چه امید ای امروز را بفردامی سپارید و چرا
بارگناهان و جنایات های خود را هر لحظه سنگین تر
می کنید ؟ این نیروی لایزال را که چون خورشید زاینده
و ابدی است چگونه می توان به نیستی کشاند ؟ و آیا
زندگی شما اندک شعاران وابسته در برابر زندگی ملتی
که بیاخته چه ارزشی می تواند داشته باشد ؟

بیخنان دکتر کریم سنجابی
اظهار نظر آقای دکتر کریم سنجابی رهبر جنبه ملی
ایران در برابر نمایندگان مطبوعات خارجی پس از شرکت
در راه پیمائی اعتراضی .
" امروز مایه نهمان و مرد ایرانی با تالا هرات بر شکوه
بی سابقه ای در سراسر کشور ، تصمیم قاطع خود را به
پایان دادن به رژیم استبداد و دیکتاتوری و فساد ابراز
داشتند .
سپیل عظیم مردمی که امروز علیرغم همه کشتارها
قبلی و علیرغم انواع تهدیدها و توطئه ها با قبول همه
خطرات دست به تالا هرات زدند ، بهترین گواه
حقیقت مبارزه مردم ایران و بهترین دلیل بر آنست
که با اعمال فساد و نمیتوان به مقابله با این حرکت ملی
برخواست . در پایان این . . . بقیه در صفحه ۲

سلام پیشینین کفن ایران زمین

آن مرغ توفان، ما کیان شد وقت توفان
کی موج؟ خاشاک است کز دریا گیریزد

خبرنامه

جبهه ملی ایران

استقرار حاجت ملی
هدف جبهه ملی ایران است
شماره (۵۶) چهارشنبه سیزدهم
دیماه ۱۳۵۷

انقلاب شکل می گیرد

نهضت خروشنده ملت، در یکسال گذشته چون بهمنی از قهر و سازندگی، روز به روز وسعت و وسعت طاعت بیشتری پیدا میکند. "ثبات و آرامش" نلام حاکم با همه تاریکی باختناق در صغیر گلوله ها از هم پاشیده شده است، هر چند که هزاران میهن و همه شتهای گسترده را خونین ساخت اما در روشنی خود توفان در حال حرکت را بخود و بعظمت خود آشنا تر کرد است. خود آگاهی انقلاب و پیش روندگی آن در یکسال گذشته آن توان را بدست آورد تا رهبران و پیشانیان مبارزه رهائی بخش را هدایت کند و پراخ خود آورد و از خود سازد و در همه جا از آموزشها و آزمونها و پیاپی آنها نیز برخوردار گردد. نهضت قاطع و بی گرو و شنا ساگر ایران که بر استی گسترده گی آن بهمینه همه ایران زمین است دشمن را بدیوانگی و جنون کشاند و بگونه اهریمن در حال سقوط با مردم این سرزمین بحال جنگ در آمد است. جنگ واقعی، جنگی که از مرز زندان و شکنجه و قتل و جرح و سرب و حتی کشتارهای جمعی مبارزان فراتر رفته و همانسان که زعمیق القدر اسلام حضرت آیت الله العظمی خمینی پیش بینی کرده بودند، بمرحله نابودی کامل ایران و ویران سازی همه شهرها و روستاها و قتل عام همه مردم، از زنان و مردان و کودکان و بیچارگان انجامید است. در زمان ما و در روزگار ما که امین ارتش اشغالگر را می توان شناخت که این چنین جنایت و خونریزی و تخریب بنا را آورد باشد؟ اما در رسوایی یگر مردم، بی سلاح و با مشت های گره کرده، با ایمان و با اعتقاد جازم، بی هراس و بی درنگ پیش می تازند. شکفت نبرد نابرابر، شکفت انقلابی انسانی که در هیچ جامعه و در هیچ تاریخ نظیرش را نمی توان یافت. ملت مبارز ما با قهر انقلابی، با تلاش بی گدیر و با زیافتن هویت ملی و اسلامی خود، توانست مبارزه بنیاد مند یکصد ساله خود را با دایتوشکوفائی از داخل "سیستم" بیرون آورد و بجای هر نوع... بقید صفحه ۲

پیام سوم صفر حضرت آیت الله العظمی خمینی

حضرت آیت الله العظمی خمینی در پیامی که روز وازدهم دیماه بمناسبت "کشتار جمعی" مردم سناسرا ایران بویژه شهرهای مشهد و قزوین و کرمانشاه ادانند مردم ایران را به پیروزی نهایی نوید داد و در بخشی از آن چنین فرموده اند: "بر کارگران و کارمندان محترم و مبارزان و برق و تلفن است که پیوند خود را با هموطنان شجاع و بی پناه خود مستحکم تر نمود و به هیچ وجه دستورات ولایت یا غی را در مورد قطع آبیورق و تلفن اجماعت نکنند و بنا همکاری بی دریغ به برادران و خواهران مظلوم خود درین خود را به اسلام و مسلمین ادا نمایند". در این پیام علاوه بر طرح مساله اعزام حیاتی از سوی ایشان برای حل مشکل نفت از علمای اسلام و خطبای محترم خواسته اند تا "به کثافت و زنا بن عزیز کشور تذکره دهند که اسل در کشت مواد غذایی خصوصا گندم هم تفراوان کنند". همچنین از کسبه و تجار و اصناف محترم خواسته اند که قیمت مواد غذایی و اجناس خود را بالا نبرند و بمرود مملومی که در حال مبارزه اند احفاف نمایند که احفاف در همه حال مردود است، در این موقع حساس این عمل برفع دستگاه ظلم و مخالف رضای خداوند تبارک و تعالی است.

کنگره اعضای جبهه ملی ایران

روزد و شنبه یازدهم دیماه، کنگره هواداران جبهه ملی ایران در رویرچینیای آمریکا آغاز به کار کرد. نخست پیام دبیرکل هیات اجرائی جبهه ملی ایران به همزمان هوادار اعضای جبهه ملی ایران در آمریکا خوانده شد. در این لحظات حساس و پرشکوه تاریخ ایران جبهه ملی به شعبا ایرانیان شرافتمندی که همگام و همصدا با مردم میباشند، میهنشان به مبارزه با دنا م استبدادی فاسد وابسته به سیاست های خارجی برخاسته اید و رود میفرستد. مبارزات محرق ایرانیان شرافتمند مقیم خارج کشور در خلال سالهای اختناق ارجی شایسته در افاشا، ما هیترتیم ایران در افکار عمومی جهانی و در

بقید صفحه ۲

ما استبداد را سرنگون خواهیم کرد

استقرار حاجت ملی
دفتر جنبه ملی ایران است

شماره (۴۰) پنجاه و بیست و سوم
آذرماه ۱۳۵۷

جنبه ملی ایران

(جنبش ملی اسلامی ایران)
با وجود بقای نظام سلطنتی غیرقانونی،
باجرای ترکیب حکومتی موافقت نخواهد کرد.
بنقل از اعلامیه دکتر زورم سنجایی
زهرچین به ملی ایران

..... اطمینان
..... اطمینان

(سیاهی و اجز کوچک واهی نمانده)

روز پنجاه و بیست و سوم آذرماه ۱۳۵۷ جنبه ملی ایران اعلامیه زیر را انتشار داد :
"ساعت شش بعد از ظهر د یروز رئیس سازمان اطلاعات و امنیت کشور به خانه آقای دکتر کریم سنجایی رئیس و دبیر کل هیئت اجرایی جنبه ملی ایران مراجعه کردند و ایشان را به کاخ نیاوران برای دیدار پادشاه بردند .
آقای دکتر سنجایی در این دیدار ضمن تشریح اعلامیه مورخ چهاردهم آبانماه ۱۳۵۷، صا د شده در پارسیر تا گید نمودند که بنابر بند ۲ اعلامیه مذکور در اوضاع و احوال کنونی جنبه ملی ایران در هیچ ترکیب حکومتی شرکت نخواهد کرد .
این دیدار مدت یک ساعت بطول انجامید و آقای دکتر کریم سنجایی ساعت هفت بعد از ظهر به خانه خود مراجعت کردند ."

توسعه

توسعه کثیف دستگاهاستبداد برای ایجاد تفرقه و شکستن صف مردم همچنان ادامه دارد . اعلامیه دکتر سید عبد الرضا حجازی گویند : دانشمند مذهبی روشنگریکی از همان توطئه هاست . در بخشی از این اعلامیه آمده است : "در این موقعیت حساسی که انقلاب ملت مسلمان ایران علیه ظلم و فساد به رهبری قائد اعظم اسلام در آستانه بهر رسیدن است بر هر مسلمان ضرورت دارد از هر اختلاف و غریزی ورزی پرهیز کنند . انقلاب همه جانبه ایکه برایش سیل آسا خون داده شده و پاکبازانی جان باخته اند مقدس تر و شکره مند تر از آنستکه بتوان با این شایعات ارکانش را لرزاند ."

مرجه زمان می گذرد ، هر چه شخ کامی ها گسترش می یابند ، هر چه محدودیت ها افزون ، سفره ها کوچکتر و خانه ها کوچکتر می گردند ، پایگاه راستین قیام علیه ستم و سبیداد محکومتی شود و حقانیت ما برغم هاله اقتدار گونه ای که سلطه گران جهانی می کوشند بگرد دستگاهاستبداد به نایش گذارند ، روشنتر می گردند و در چنین برهه های از زمان گنهای لحظه هایش در گرگونی سر نوشت ما اثری انکار ناپذیر دارد و ارزش کمی یکسری از آن " نهضت ملی " جای خود را به ارزش کیفی داد داشت ، از صحنه نبرد کنار رفتن حتی پهبانها برداختن به عبادت قربانی کردن پمراهان بسود استبداد زیر سلطه و بخون شهیدان دست آوردن و دریای مجسمه متم خود کشی کردن است .
فمراهی آنها که از زمانهای نومییدی ویا می گذشته اند و سقوط بی ایمان ها و تسلیم کما یگان راتما شا گریود ه اند با نیارهایی از گذشت روزگاران تلخ برجسته ، بانسل کم تجربه ، با ایمان و با جوشش و عصیان جوانی و تلاشی صمیمی را پیاپی می مانند چه باشکوه است .
به با شکوه است اجتماع تجربه ، پایداری ، شهامت و ایمان . امروز که دشمن با تمامی نیروی اهریمنی خود و با بهره وری از مجهزترین دستگاها میاید روغ پراکنی و پاتکیه بر بیست و پنج سال تجربه آدم کشی و جنایت از هیچ حیل ای برای تلاشی " نهضت ایمان " در ریخ نمی کند و با سهر تزویر و نیرنگ و سلاح توپ و تانک و مسلسل و قداره و ساطور و روجوب و جعاق بهید ان نبرد با مردم آمده است .
بهیچ دلیل کنارا استادان ، تماشا گریودن و پاتنها به انتقاد بسند کردن و یا خود را مرکز جهان دانستن جایز نیست ، باید پاد رمید ان گذاشت و از همه نیروی روح و جسم بدد گرفتود ست یا ران را بصمیمی فشرده و اتحاد را بجان نند بر اشد و آنگاه مطمئن بود که صبح بیروزی در راه است و شبر اچارهای جز کوچ نیست .
انهم شمی کند رزشتی های جانفرسایش ستاره ها را فرود آورد و تاریکی ها را افزون تر ساخت و اما خورشید را همرنگیز .

هموطن :
قطع برق یک حرکت سیاسی است و
همصدایی کارکنان وزارت نیرو با
مردم بیساخته ایران می باشد .

ما استبداد را میفرنگون خواهیم کرد